

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ “ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ”

У статті висвітлено проблему визначення поняття “волонтерська діяльність”. Викладено історію виникнення волонтерської діяльності у світі та в Україні. Зазначено основні нормативно-правові документи, які регулюють реалізацію волонтерської діяльності в Україні. Визначено, що дослідники акцентують на характеристиках суб’єкта та об’єкта цієї діяльності, її змісті, формах і методах. Виокремлено основні сутнісні характеристики цієї дефініції, які можна представити як форму соціальної активності та організації соціальної практики школярів, як засіб формування громадянської відповідальності старшокласників; як соціально важливу діяльність; як добровільну роботу; як процес залучення в неформальну громадську діяльність людей різного соціального статусу та віку; як особливий світогляд особистості; як засіб вирішення проблеми соціалізації молодого покоління; як особливу форму спонтанного самовиявлення вільних громадян; як спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади тощо.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність.

У сучасній Україні спостерігається соціально-психологічна та економічна нестабільність, яка ускладнюється напруженою ситуацією на сході країни. Все це зумовило виникнення низки соціальних проблем, вирішення яких стає актуальним напрямом розвитку українського суспільства протягом наступних декількох десятиліть. Вирішення соціальних проблем вимагає відповідних фахівців, а також добровільних помічників, якими є волонтери. Саме тому актуальним є питання відродження волонтерської діяльності, яка залучає громадян брати участь у зміні всіх аспектів життя на краще: збереження навколишнього середовища, безкорислива допомога всім, хто її потребує, культурний розвиток тощо.

Проблема дослідження волонтерської діяльності як наукової категорії вимагає додаткового теоретичного аналізу для більш чіткого розуміння означеного феномена.

Аналіз соціально-педагогічної літератури засвідчує, що волонтерська діяльність є предметом дослідження багатьох науковців. Цю проблему розглянуто в працях таких відомих учених: Р. Вайноли, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Лактіонової, В. Петровича, С. Савченка, С. Харченка та ін., які висловлювали своє бачення ролі та значення цього суспільного явища.

Сутність волонтерства як добровільної діяльності у своїх працях розглядають П. Павленко, Є. Холостова та ін. Педагогічну ефективність волонтерської діяльності довели такі вчені, як Г. Бодренкова, Л. Болотова, Л. Іванова, В. Митрофаненко, Н. Морова, Н. Падеро, А. Сафіна та ін.

Різним аспектам волонтерства присвячено дослідження В. Бочарової, І. Городецької, Н. Демент'євої, К. Ейріха, Г. Єрмоленко, Р. Куліченко, Н. Слабжаніної, А. Хухліна та ін.

Проблемам організації та здійснення волонтерського руху присвячено дослідження Т. Деревягіної, Н. Морової, А. Морова, Л. Нікітіна, С. Тетерського, в яких наголошено на важливості суспільних і громадянських ініціатив.

Але, не зважаючи на те, що ця проблема стала предметом дослідження багатьох учених, волонтерська діяльність як наукова категорія вимагає додаткового теоретичного аналізу.

Мета статті – розкрити зміст поняття “волонтерська діяльність” у працях провідних українських і зарубіжних науковців.

Волонтерство як суспільний рух виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які всім надавали допомогу. Феномен волонтерства виник із середини XIX ст.: 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху в світі, коли відомий французький письменник-журналіст Анрі Дюран створив організацію Червоний Хрест.

Вже в XX ст. волонтерський рух активно розвивався: було створено перші волонтерські організації, засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS).

У незалежній Україні розвиток волонтерського руху датується початком 90-х рр. XX ст., коли було створено службу під назвою “Телефон Довіри”, де працювали волонтери, офіційно її визнано Постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 р.

Сьогодні волонтерська діяльність регламентується Законом України “Про волонтерську діяльність” від 01.04.2015 р. із змінами, внесеними згідно із законами № 5073-VI від 05.07.2012 р., ВВР, 2013, № 25, ст. 252 № 246-VIII від 05.03.2015 р., ВВР, 2015, № 22, ст. 146, у якому зазначено, що волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюють волонтери та волонтерські організації шляхом надання волонтерської допомоги.

Згідно з основними положеннями цього Закону, волонтерську діяльність в Україні здійснюють за такими напрямками:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;

- здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;

- надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, в результаті соціальних конфліктів, нещасних

випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам;

- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;
- проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;
- сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів;
- надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;
- надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції;
- надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [7].

У Законі України “Про соціальні послуги” зазначено, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер [6].

Загальна декларація добровольців визначає волонтерську діяльність як спосіб створення більш гуманного та справедливого суспільства при сприянні розвитку міжнародного співробітництва [5].

Розглянемо як поняття “волонтерська діяльність” досліджують українські та зарубіжні науковці.

В. Погрібна дослідила, як поняття “волонтерська діяльність” визначають європейські та російські дослідники. Вона зазначила, що в західних науковців у визначеннях волонтерської діяльності яскраво відчувається акцент на її соціальному й економічному ефекті: “...пробудження потенціалу членів суспільства для поліпшення якості їх життя”, “як одного з видів продуктивної діяльності...”. В дослідженнях російських учених науковець виділила основні чотири характеристики: 1) волонтерство як діяльнісна форма добродійності; 2) альтруїстична спрямованість діяльності без матеріальної вигоди, без примусу; 3) суб'єкт волонтерської діяльності мотивований гуманістичними цінностями; 4) об'єкт діяльності – соціальні групи, яким потрібна соціальна підтримка [4, с. 190].

Український науковець З. Бондаренко, аналізуючи підходи до визначення поняття “волонтерська діяльність”, ототожнює її з поняттям “добровільна діяльність”, зазначаючи у визначенні самого поняття, що це добровільницька діяльність, заснована на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, яка ґрунтується на основоположних засадах: добровільність і добротність, законність, гуманність та гідність, спільність ін-

тересів і рівність прав її учасників, гласність, відповідальність, конфіденційність [3].

О. Лозовицький зазначає, що поняття “волонтер” і “волонтерська діяльність” можна конкретно й адекватно застосовувати лише за умови зародження, становлення й функціонування їх як суспільної організації громадянського суспільства. Сутність цього явища можна визначити як особливу форму спонтанного самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих за власними інтересами організацій та об’єднань у всіх сферах життя суспільства та як певну систему відносин, яка склалася для досягнення певної спільної мети – реалізації власних бажань через надання безкорисливої допомоги іншим [8].

З. Андержанова розглядає поняття “волонтерська діяльність” як перспективний, позитивно мотивований засіб вирішення проблеми соціалізації молодого покоління, включення його в суспільне життя з самого раннього віку. І, найголовніше, можливість закласти в юному поколінні основи для формування людських якостей, що перетворюють людей у соціально активних громадян своєї країни. Вона зазначає, що волонтерська діяльність – це широке коло діяльності, яке включає традиційні форми взаємодопомоги та самопомоги, послуги та інші форми громадянської участі, яку здійснюють добровільно, без грошової винагороди. Дослідниця доводить думку, що найуспішніше волонтерством займаються в учнівському та студентському середовищі [2, с. 23].

На думку І. Звереві, волонтерська діяльність – це добродійна робота, яку здійснюють фізичні особи на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом. А волонтером називають людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам і соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації [14, с. 25].

О. Акімова розглядає поняття “волонтерська діяльність” як процес залучення в неформальну громадську діяльність людей різного соціального статусу та віку, особливий світогляд, заснований на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства й суспільним інтересам. Дослідниця в своєму дисертаційному дослідженні розглядає поняття “педагогічне волонтерство” як взаємодію педагогів, добровольців із представниками підростаючого покоління, які потребують комплексної допомоги у вирішенні проблем становлення й саморозвитку особистості. Волонтерська робота дає можливість особистого зростання волонтерам, які прагнуть отримати позитивний досвід, усвідомити, що роблять значний внесок у розбудову суспільства [1].

Т. Лях розглядає волонтерську діяльність як спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають. Волонтерська діяльність створює можливості для навчання та розвитку впродовж життя кожної людини [9].

Волонтерська діяльність сприяє самореалізації, особистісному зростанню, саморозвитку особистості, успішній соціалізації, допомагає набути навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер. Її суперечність полягає в потребі суспільства у фахівцях цього профілю, здатних до здійснення волонтерської діяльності, та недостатньому рівні підготовки майбутніх волонтерів до її виконання; вона вимагає посиленої уваги до якості підготовки волонтерів через використання сучасних технологій навчання [14].

Т. Садчікова розглядає волонтерську діяльність як засіб формування громадянської відповідальності старшокласників, соціально важливу діяльність, яка полягає в добровільному прийнятті та виконанні обов'язків з перетворення соціальної дійсності, гуманізації відносин у соціумі, допомоги людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, і є для школярів формою громадської активності та позитивної самореалізації [12].

Г. Рошко та Н. Маковій під терміном “волонтерство” розуміють масовий рух, безкоштовну, свідому, добровільну діяльність, форму благодійної соціально значущої допомоги іншим людям та організаціям [10; 11].

Особливо цікавим і нетрадиційним у тлумаченні поняття є підхід І. Єрмакова, який розглядає волонтерську діяльність як перспективну форму організації соціальної практики школярів, в основі якої лежить добровільна, безкорисна участь учня у вирішенні соціальних проблем і наданні соціальної допомоги людям. Волонтерську діяльність можна реалізувати в загальноосвітньому навчальному закладі з метою організації допомоги дітям з особливими потребами, дітям-сиротам і соціальним сиротам, дітям з неблагополучних сімей [13].

О. Трубнікова доводить, що волонтерська діяльність є формою соціальної активності, яка виражається в добровільній суспільно корисній праці, зумовленій готовністю індивіда служити соціально значущим цілям без очікування на фінансову винагороду [15].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що проведений аналіз поняття “волонтерська діяльність” довів, що серед науковців немає єдиного визначення цього терміна. Загалом, дослідники акцентують на характеристиках суб'єкта та об'єкта цієї діяльності, її змісті, формах і методах. Ми визначили основні сутнісні характеристики цієї дефініції, які можна представити як форму соціальної активності та організації соціальної практики школярів, як засіб формування громадянської відповідальності старшокласників; як соціально важливу діяльність; як добровільну роботу; як процес залучення в неформальну громадську діяльність людей різного соціального статусу та віку; як особливий світогляд особистості; як засіб вирішення проблеми соціалізації молодого покоління; як особливу форму спонтанного самовиявлення вільних громадян; як спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади тощо.

Однак, незважаючи на різноманіття тлумачень дефініції “волонтерська діяльність”, можна стверджувати, що всі вони відображають її ха-

рактерні ознаки: добровільність, соціальну спрямованість, безкорисливість, самореалізацію, саморозвиток тощо.

Список використаної літератури

1. Акимова Е. В. Педагогическое волонтерство в деятельности детско-молодежных объединений : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Акимова. – Рязань, 2006. – 177 с.
2. Андержанова З. А. Социально-педагогическое сопровождение волонтерской деятельности воспитанников детских домов как условие стимулирования их социальной активности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Зульфия Алимжановна Андержанова. – Москва, 2011. – 170 с.
3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Зоя Петрівна Бондаренко. – Київ, 2008. – 247 с.
4. Волонтерство як соціокультурний феномен: епістемологічні та аксіологічні аспекти аналізу / В. Л. Погрібна // Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. – 2015. – № 4 (27). – С. 185–196.
5. Загальна Декларація волонтерів (витяг) прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uavolunteer.org/index/0-9>.
6. Про соціальні послуги : Закон України від 18.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
7. Про волонтерську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
8. Лозовицький О. С. Молодіжне лідерство і волонтерство в Україні [Електронний ресурс] / О. С. Лозовицький. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=73474.
9. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Т. Л. Лях. – Київ, 2009. – 20 с.
10. Маковой Н. В. Педагогические условия подготовки студентов вузов к волонтерской деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Н. В. Маковой. – Комсомольск-на-Амуре, 2006. – 24 с.
11. Рошко Г. А. Формирование готовности учителя предметной области “искусство” к организации волонтерской деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Г. А. Рошко. – Екатеринбург, 2015. – 24 с.
12. Садчикова Т. А. Формирование гражданской ответственности старшеклассников в процессе волонтерской : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. А. Садчикова. – Тамбов, 2009. – 30 с.
13. Соціальна і життєва практика учнів 12-річної школи : практико зорієнтований збірник / за ред. І. Г. Єрмакова, Г. Г. Ковганич. – Запоріжжя : ЦентрІон, 2006. – 404 с.
14. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Марченко та ін. ; заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
15. Трубнікова О. С. Волонтерство як форма соціальної активності особистості / О. С. Трубнікова // Актуальні проблеми психології. – Т. 7. – Вип. 20. – Ч. 2. – С. 205–209.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2016.

Червоненко Е. С. Дефинитивный анализ понятия “волонтерская деятельность”

В статье рассмотрена проблема определения понятия “волонтерская деятельность”. Изложена история возникновения волонтерской деятельности в мире и в Украине. Указаны основные нормативно-правовые документы, регулирующие реализацию волонтерской деятельности в Украине. Определено, что исследователи акцентируют на характеристиках субъекта и объекта этой деятельности, ее содержании, формах

и методах. Выделены основные сущностные характеристики этой дефиниции, которые можно представить как форму социальной активности и организации социальной практики школьников, как средство формирования гражданской ответственности старшеклассников; как социально важную деятельность; как благотворительную работу; как процесс привлечения в неформальную общественную деятельность людей разного социального статуса и возраста; как особое мировоззрение личности; как средство решения проблемы социализации молодого поколения; как особую форму спонтанного самовыражения свободных граждан; как способ поддержки, заботы, оказания помощи членам общины и тому подобное.

Ключевые слова: волонтер, волонтерство, волонтерская деятельность.

Chervonenko K. Definitional Analysis of the Concept “Volunteer Activities”

The article deals with problem of defining the concepts “volunteering” and “volunteer activities”. The author analyses the variety of interpretations and distinguishes the differential characteristics and specific features of the definition. The history of emerging and evolvement of volunteer activities all over the world and in Ukraine in particular is outlined, and statutory documents that regulate provision of volunteer services in Ukraine are enumerated. Having analysed scientific literature, the researcher defines the intrinsic features of the concept of “volunteer activities” as a scientific category.

Results of the definitional analysis of the “volunteer activities” concept helped to demonstrate that there is no received definition of it among scholars. Different researchers accentuate different aspects of the concept – characteristics of subject and object of the activities, its content, forms and methods. The author of the article determines the main intrinsic features of the definition, which can be interpreted as a form of social activity and organisation of social practice of schoolchildren, a means of developing sense of responsibility by high school pupils, socially relevant activities, charity activity, process of integration of citizens of different social status and age into informal public activities, a particular worldview of a personality, a means of dealing with the problem of socialisation of the younger generation, a specific form of spontaneous self-actualization of free citizens, a way of rendering support and taking care of community members etc.

However, every interpretation of “volunteer activities” definition from the whole scope reflects the same characteristic features of the concept: free will, social orientation, disinterestedness, self-realisation, self-development etc.

Key words: volunteer, volunteering, volunteer activities.